

Άγ. Γρηγόριος Παλαμάς: Το αμέθεκτον και μεθεκτόν του Θεού (1ο μέρος)

[Ορθοδοξία](#) / [Πατερική Θεολογία](#)

[Πρωτοπρεσβύτερος Θεόδωρος Ζήσης](#)

Οι αγώνες και η διδασκαλία του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά απέβλεπαν στο να διασφαλίσουν στον άνθρωπο τη δυνατότητα να μετέχει του Θεού, να δείξουν ότι ο Θεός δεν είναι μόνον τελείως υπερβατικός και αμέθεκτος, αλλά είναι συγχρόνως και ενδοκοσμικός, μεθεκτός. Στις απόψεις του Βαρλαάμ είδε πολύ σωστά ανανέωση των θεολογικών αιρέσεων του 4^{ου} αιώνα, του Ευνομίου, του Αρείου, του Μακεδονίου, οι οποίοι με το να δέχονται ως κτίσματα τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα στερούσαν τη δυνατότητα θεώσεως. Γιατί πράγματι πώς μπορούσαν να θεώσουν τον άνθρωπο, αν ήσαν κτίσματα, αφού και αυτά θα είχαν ανάγκη θεώσεως, όπως επιγραμματικά και προκλητικά διετύπωσε για το Άγιο Πνεύμα ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος: «ει μη Θεός το Πνεύμα το Άγιον θεωθήτω πρώτον και ούτω θεούτω με τον ομότιμον».

Οι ίδιες επικίνδυνες συνέπειες για τη σωτηρία του ανθρώπου υπήρχαν και στις απόψεις του Βαρλαάμ σύμφωνα με τις οποίες ο άνθρωπος επικοινωνεί με το Θεό με κτιστά μέσα με το νου μόνο και τη νόηση, από της πλευράς δε του Θεού δεν υπάρχει κάτι άκτιστο και θείο το οποίο δίδεται στους ανθρώπους ως θεοποιός δωρεά. Η θεία χάρις για τον Βαρλαάμ δεν είναι άκτιστη αλλά κτιστή. Υποβαθμίζουν πολύ τη σημασία των θεολογικών αγώνων του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά και τον κίνδυνο της αιρέσεως του Βαρλαάμ, κυρίως οι δυτικοί ερευνηταί, όταν βλέπουν σ' αυτά απλές διαφορές μοναχικών κύκλων ως προς τη μέθοδο της προσευχής και ως προς την ενόραση και τη θέα του φωτός.

Αυτά ήσαν απλώς οι αφορμές· οι αγώνες υψώθηκαν στη συνέχεια σε καθαρά δογματικό, θεολογικό επίπεδο, και η Ορθόδοξος Εκκλησία όπως είδε τις συνοδικές αποφάσεις των οικουμενικών συνόδων για τους παλαιούς αιρετικούς, έτσι είδε και στις συνοδικές αποφάσεις που δικαίωναν τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά αυθεντική έκφραση της πίστεώς της για τον Θεό, και για τη θέωση του ανθρώπου. Στον τρίτο συνοδικό τόμο που εξεδόθη εναντίον των οπαδών του Βαρλαάμ και του Ακινδύνου συνδέονται σαφώς οι νέοι με τους παλαιούς αιρετικούς στο θέμα αν είναι άκτιστη ή κτιστή η Θεία χάρις.

Λέγει ο Τόμος· «Αποδέδεικται ως ο λέγων μόνον τον Υιόν και το Πνεύμα το άγιον ακτίστους ενεργείας είναι του Θεού, ως μη κοινήν ενέργειαν δοξάζων φυσικήν των τριών υποστάσεων, ην ο Ακίνδυνος αθετεί, την Μαρκέλλου και Φωτεινού και Σωφρονίου αίρεσιν, πάλαι τεθνηκυίαν και καταργηθείσαν, εις την Εκκλησίαν τολμά

παρεισάγειν Θεού». Ο ίδιος ο Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς συνδέει αμέσως την αίρεση του Βαρλαάμ προς τις αρχαίες αντιτριαδικές αιρέσεις του Αρείου και του Μακεδονίου. Παρατηρεί ότι όπως εκείνοι με το να υποστηρίζουν ότι ο Υιός και το άγιον Πνεύμα είναι κτίσματα κατατέμνουν και διαιρούν την τριαδική θεότητα σε κτιστά και σε άκτιστα, έτσι και ο Βαρλαάμ με τους οπαδούς του υποστηρίζοντας ότι το φως του μέλλοντος αιώνος, το οποίο θα περιλάμψει τους δικαίους, κάθε ενέργεια και δύναμη του τριαδικού Θεού είναι κτιστά πράγματα «κατατέμνουν και αυτοί δυσσεβώς εις κτιστά και άκτιστα την μίαν θεότητα».

Διεκήρυξε ενώπιον της συνόδου παρισταμένου του βασιλέως και των αντιπάλων του ότι δεν αγωνίζεται για λέξεις και για ονόματα αλλά για τα δόγματα και για τα πράγματα. Το θιγόμενο δόγμα ήταν αφ' ενός μεν η απλότης και το αδιαίρετο του Θεού αφ' ετέρου δε η ίδια η ουσία του Θεού που εμφανιζόταν χωρίς φυσική ενέργεια και δράση, ενώ όπως ήδη δογματίσε η στ' οικουμενική σύνοδος, με βάση τη διδασκαλία του Αγ. Μαξίμου, για να καταπολεμήσει τον μονοε-νεργητισμό «αδύνατον και παρά την τάξιν της φύσεως έστι δύνασθαι είναι φύσιν και ενέργειαν μη έχειν φύσεως». Τα δε πράγματα για τα όποια αγωνίσθηκε ήσαν να αποτρέψει την κατάργηση της δυνατότητας να μετέχει ο άνθρωπος του Θεού, ώστε να είναι δυνατή η θέωση του ανθρώπου.

Στο δεύτερο συνοδικό τόμο εναντίον του βαρλααμίτου Προχόρου Κυδώνη η σύνοδος διαπιστώνει ότι με όσα υποστηρίζει, κατα-σκευάζει το «μηδαμώς του Θεού μετέχειν τους ανθρώπους» και ότι εφ' όσον κατ' αυτούς οι ενέργειες του Θεού είναι κτιστές «φανερόν ότι και αι θεώσεις ημών ως κτιστών αποτελέσματα κτισταί και υφειμένοι προς τας των θεούντων». Την απaráμιλλη διατύπωση του αγίου Γρηγορίου ως προς τους κινδύνους που διατρέχει η σωτηρία των ανθρώπων με τις αιρετικές απόψεις του Βαρλαάμ, που και μόνον αυτή τον καθιστά ισοστάσιο των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας.

Γιατί δείχνει ότι ο κίνδυνος δεν ήταν για μικρής σημασίας πράγματα, αλλά κινδύνευε η ίδια η σωτηρία, πράγμα που δυστυχώς δεν θέλουν να δεχθούν οι δυτικοί ερευνηταί, διότι όπως και οι εκκλησίες τους είναι οπαδοί των απόψεων του Βαρλαάμ. Γράφει ο ιερώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης· «Αν δε συ ανέλης το μεταξύ του αμεθέκτου και των μετεχόντων, ω της ζημίας! Διέστησας ημάς Θεού, το συνδούν εκ μέσου ποιησάμενος και χάσμα μέγα και αδιάβατον μεταξύ θέμενος εκείνου και της γενέσεως και διοικήσεως των γενητών... Δει δη ζητείν ημάς θεόν έτερον, όντα πως μεθεκτόν, ου μετέχοντες οικείως εαυτού, κατά την της μεθέξεως αναλογίαν, όντες και ζώντες και ένθεοι εσόμεθα».

Το πρόβλημα για το αν ο Θεός είναι μεθεκτός ή αμέθεκτος το δημιούργησε ο Βαρλαάμ, και αυτός πρέπει να θεωρείται υποκινητής αυτής της διαμάχης, της

ησυχαστικής έριδος, όπως κακώς την αποκαλούν. Είναι τόσο σαφής η εικόνα που προκύπτει από τις πηγές ως προς το ποιός ευθύνεται για την εμφάνιση της ετεροδιδασκαλίας, ώστε να μη δικαιολογείται κανείς δισταγμός ούτε, πολύ περισσότερο, να αφήνεται η εντύπωση ότι ίσως να είναι αίτιος της διαμάχης ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Όπως και στην προηγούμενη παράδοση κατά την οποία οι αιρετικοί διετύπωναν πρώτα τις απόψεις τους και ερχόταν κατόπιν η Εκκλησία με τούς πατέρες και τις συνόδους να τις αναιρέσει και να διατυπώσει την Ορθόδοξη διδασκαλία, έτσι έγινε και εδώ.

Εθίγη ο Βαρλαάμ, όπως είδαμε, στο θέμα της μεθόδου του θεολογείν, διότι ο άγιος Γρηγόριος υπεστήριζε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε την αποδεικτική και όχι τη συλλογι-στική μέθοδο των φιλοσόφων και ζητούσε αφορμή να ταπεινώσει τον Γρηγόριο· «Ταπεινώσω τον άνδρα» είπε. Ενόμισε δε ότι βρήκε πολλά τρωτά και πολλές καινοτομίες στο χώρο της ησυχαστικής πνευματικότητας. Προσποιήθηκε τον μαθητή, και αφού ενόμισε ότι έμαθε αρκετά περί του ορθοδόξου μυστικισμού, άρχισε να κατηγορεί τους μοναχούς και την παράδοση που εκπροσωπούσαν. Με φιλοσοφικές μόνον προϋποθέσεις εξοπλισμένος, τελείως δε άπειρος του κόσμου που ανοίγει ένας άλλος φωτισμός, ο φωτισμός του Αγίου Πνεύματος, επεχείρησε να ερμηνεύσει την Ορθοδοξία με την αποδοκιμασμένη ήδη στην Κ. Διαθήκη και στην πατερική γραμματεία κοσμική φιλοσοφία.

Αυτό παθαίνουν και σήμερα όσοι επιχειρούν να κρίνουν τον κόσμο του Βυζαντίου, αμήνητοι τελείως και ατέλεστοι, ανόμοιοι τελείως προς το πνεύμα του και ασχημάτιστοι, παρατηρηταί εκ των έξω και όχι μέτοχοι από μέσα και από κοντά της αγιοπνευματικής του δομής και συγκροτήσεως.

Αυτό λοιπόν που εσκανδάλισε τον Βαρλαάμ ήταν ο ισχυρισμός των μοναχών ότι οι καθαροί από τα πάθη δέχονται στις καρδιές φωτισμούς και ελλάμψεις, παρουσία δηλαδή θεϊκού φωτός. Ως γνωστόν μέσα στα κείμενα της Κ. Διαθήκης επανειλημμένα προβάλλεται η θέση ότι οι καθαροί τη καρδιά θα ιδούν τον Θεό, ότι εις τον τηρούντα τας εντολάς ο Χριστός θα εμφανίσει τον εαυτό του «εμφανίσω αυτώ εμαυτόν» και ότι αυτός και ο πατήρ θα κατοικήσουν και θα παραμείνουν μέσα του «ελευσόμεθα και μονήν παρ' αυτώ ποιήσομεν». Ακόμη ότι το άγιον Πνεύμα κατοικεί μέσα μας και κράζει «αββά ο Πατήρ».

Βεβαίως η ολοκλήρωση της δυνατής στον άνθρωπο θέας του Θεού θα γίνει εις το μέλλον, τώρα υπάρχει μερική μόνον θέα, εν εσόπτρω και εν αινίγματι. Εκείνοι πάντως που είναι άξιοι, που τηρούν τις εντολές και καθαρίζονται από τα πάθη, γίνονται ικανοί από τώρα να γευθούν την μακαριότητα των εσχάτων, να μεταφερθούν από τώρα σε αγγελική κατάσταση, να ζήσουν εδώ και τώρα την βασιλεία των ουρανών... Στο χώρο της θεολογίας καταδεικνύει με σαφήνεια τον

χαρακτήρα και την γλυκύτητα και την μυστική έλξη της Ορθοδοξίας, η οποία διδάσκει και δέχεται ότι ο νέος αιώνας, η βασιλεία των ουρανών άρχισε ήδη από την ημέρα της εκχύσεως του Πνεύματος κατά την Πεντηκοστή, οπότε μέσα στην εκκλησία γίνονται διαρκώς νέοι φωτισμοί και θεοπτίες, συνεχίζεται ακατάπαυστα η Πεντηκοστή.

Ο ίδιος ο Χριστός είχε πει ότι από τον κύκλο των μαθητών του υπήρχαν πρόσωπα, που θα έβλεπαν την βασιλεία του Θεού να έρχεται εν δυνάμει, πριν ακόμη πεθάνουν. Και η προφητεία αυτή του Χριστού πραγματοποιήθηκε στη Μεταμόρφωση, κατά την οποία οι τρεις μαθηταί είδαν το έκλαμπρο φως της θεότητας του Χριστού, και στην Πεντηκοστή με την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος εν είδει πυρίνων γλωσσών. Υπάρχουν δε μέσα στην Κ. Διαθήκη παραδείγματα οράσεως, θέας του θείου φωτός, θεοπτίας, όπως του Απ. Παύλου στον δρόμο της Δαμασκού και του πρωτομάρτυρος Στεφάνου την ώρα του μαρτυρίου του.

[Συνεχίζεται]

<http://bit.ly/1a5no4R>